

Budbäraren

Det här handlar om sten och människor. Sten som hantverk och konstnärligt uttryck, men också sten som budbärare för historia, mänskligt arbete och ett bättre samhälle. Allt detta hänger ihop i landskapsarkitekten Thorbjörn Anderssons värld.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

Först lite fakta. Thorbjörn Andersson har arbetat med landskapsarkitektur i över 30 år och är idag vår mest erkända landskapsarkitekt, även utomlands. Hans parker, torg och trädgårdar befolkas och upplevs av tusentals människor varje dag. I alla dessa miljöer har naturstenen en självklar plats. Det skånska urberget, Bohusläns granit, gnejs och diabas, berggrund förvandlad till upplevelse.

Om man tänker på en plats, är det minnet av den som är viktigt. Flera av Thorbjörn Anderssons platser – man kallar dem gärna så – ger starka minnesupplevelser, det är platser som finns kvar i själen när man lämnat dem, platser att längta till: Dania-parken och Hyllie torg i Malmö, industrilandskapet Holmens bruk i Norrköping, Sjövikstorget i Stockholm, Campusparken i Umeå. Hans senaste arbete på ett campus, vid Textile fashion center i Borås, är en 110 meter lång utrullad ”matta” av granit och gnejs som både skapar ett rum och markerar platsens berättelse.

Vintern 2014 är det full fart framåt med ett flertal projekt på gång, ändå verkar Thorbjörn Andersson helt fridfull när vi möts några våningar upp i Swecohuset, före detta Svenska Dagbladets tegelgigant, ritad av Anders Tengbom 1960. Här har Thorbjörn sin bas, anställd men autonom bland 15 andra landskapsarkitekter i det väldiga företaget.

– Jag flyter fritt, har inget personalansvar, vill inte grubbla på lönebilder och medarbetarsamtal och sånt.

Han pratar om popmusik och berättar om sin fascination för korsstygn. Han har en bekant som arbetar i tekniken och Thorbjörn beställer popcitat, nu senast ett Smithscitat i brodyr som julklapp åt sin dotter: Please, please, please let me get what I want.

Vi pratar om kvalitet och hantverk, både i korsstygn och popmusik och kommer osökt in på natursten, ett annat poetiskt material, och varför den är så viktig. Thorbjörn har, efter alla år i branschen, koll på de flesta svenska stenbröten. Favorit är Bjärnlöv, med en fältspatrik granit med varm känsla.

– Natursten och framförallt granit är intressant för att det finns en slags uppoffring i att använda det. Du måste leta upp den, du måste välja din bergart, du måste bryta den, bearbeta den, säger han och berättar om det mödosamma arbetet att skapa ”Spejarna”, ett slags stentråg som sluttar mot vattnet i Daniaparken. Murarna är av kallmurad granit, bruten i nordöstra Skåne. Varje enskild sten är uppsatt i en hall, numrerad, nedmonterad och körd på lastbil till Malmö.

– Det finaste man kan ge idag är ens personliga engagemang och naturstenen representerar ett arbete, ett hantverk. Det är en slags korsstygnsestetik.

Thorbjörn arbetar främst med materialets ytverkan och karaktär, det sätt stenen brister på.

– Graniten är det nästan hårdaste material vi känner och då ska man lyssna på det. Jag gillar det inneboende motståndet. Det ska synas att natursten är ett svårt material att hantera. Jag tror att all kultur måste ha ett slags motstånd, det ska finnas en strävighet.

Han talar om hantverk som värdesätts på ett nytt sätt idag, i en vid skala från stenhuggeri till trendigt surdegbröd.

– I Skåne där jag kommer ifrån, pratade man förr om ”köpebröd” som var finare än hembakt. Nu håller den inställningen på att vända och det händer med stenen också. Den representerar ett arbete som ger pondus och omsorg till anläggningarna. Det märks att någon har velat betala för naturstenens besvärliga resa.

Ursprung är viktigt idag. Vi vill ha reda på tillverkningsland, vill ha närproducerat och lokal produktion. Trenden har nått

"I Skåne där jag kommer ifrån, pratade man förr om 'köpebröd' som var finare än hembakt. Nu håller den inställningen på att vända och det händer med stenen också. Den representerar ett arbete som ger pondus och omsorg till anläggningarna."

stenbrotten och uppenbarat naturstenens speciella kvaliteter, olika sten från olika brott, självklart för dem som jobbar där, men för beställare och arkitekter är det ett äventyr som är ganska nytt. Det är stor skillnad på svenska graniter och de utländska. Många av de indiska, portugisiska och kinesiska graniterna har fina kvaliteter men ett annat korn, och spricker inte likadant.

– Mycket talar för att vi inte får den bästa stenen från Kina. Den behåller de själva. Jag har haft mycket bekymmer med kinesisk granit, säger Thorbjörn och berättar om de kinesiska stenbrotten som domineras av manuellt arbete. Arbetarna bor ofta i stenbrotten, arbetar sju dagar i veckan. Kinesisk granit är 30 procent billigare än svensk, men vetskapen att människor förmodligen får illa i produktionen är inte okej.

– Tanken på att granit skeppas runt hela jorden till vårt stenrika land är absurd, anser han.

Thorbjörn Andersson har på de senaste tio-femton åren ritat 15–20 torg och parker i större skala. Efter tjugo års arbete slog han igenom, om man talar med popstermer, med Daniaparken 2001, en av landets mest stiligt spännande havsparker, längst ut i hörnet av Västra hamnen i Malmö, med vid utsikt över den danska kusten och Öresundsbron.

– Det är svårt att misslyckas på en sådan plats. Men det gäller att inte slarva bort kvaliteterna. En amerikansk kollega säger: "If there is a sky, it's mine". I Daniaparken är det verkligen en väldig himmel och parken lever på sin horisont, ett enormt rum.

Parken är också ett symbolbygge för det nya Malmö, som har växt från en lamslagen varvsstad utan varv till en lärdomsstad med högskolor och kommunikationer i det dynamiska Örestad.

Det startade med bomässan Bo01 och allt var bråttom. Thorbjörn kom till en övergiven parkeringsplats för en Saabfabrik som hade lämnat staden efter knappt två års produktion. Hela Västra hamnen är en utfyllnad, inklädd i en stenskonung som då hindrade utsikten mot vattnet. Thorbjörn och hans medhjälpare, då på den stora arkitektbyrån FFNS, en av föregångarna till Sweco, ritade parken som byggdes snabbt.

I dag är den en prisbelönt klassiker med sin dramatiskt utskjutande "trampolin" som en skeppsbog, ett väldigt stenbord fem meter över havet, med gräsytor och uterum, en regisserad upplevelse med drag av uråldrig kultplats som Malmöborna tagit till sina hjärtan.

Det nya Malmö vaknade med Daniaparken, som visade vad som var möjligt med landskapsarkitektur i en industriell ödemark. Andra städer förvånades, "Vad händer i Malmö?", reste dit och inspirerades av känslan av öppen stad. En ny kvalitetsnivå hade satts på svensk landskapsarkitektur.

Iurbaniseringens dagar konkurrerar städerna med stads-kvalitet och det satsas mycket mer på torg i dag än för 20 år sedan. Thorbjörn har sett hur budgetarna i hans arbeten har växt exponentiellt. Staden är ingen produktionsmaskin längre, utan en rekreations- och livsmiljö.

– Folk gillar att sitta på kaféer, träffas och flanera utan att känna långträdare passera bakom ryggen. Ganska basalt egentligen.

Staden som livsmiljö är ett ganska nytt svenskt fenomen. Förr lämnade vi den, flydde till sporstugor och sommarkåkar eller reste utomlands för att uppleva mysiga miljöer från en tid innan bilen kom. När Thorbjörn började praktisera i Stockholm på sjuttioalet fanns en uteservering i Stockholm, pizzeria Piccolino på Mynttorget. I dag finns det över 2 000 tillstånd för uteserveringar. I det ökade intresset för det offentliga rummet har naturstenen sin viktiga plats.

– Den ger kvalitativ stomme åt en miljö. Du har vunnit en halv seger redan genom att använda natursten.

Ett exempel är Thorbjörn Andersson-ritade Hyllie torg i Malmö, som nominerades till Sienapriset 2013 och har hyllats internationellt. Där ligger 19 000 kvadrat svensk Tossenegränit, ett exklusivt golv av Bohusgranit, lite svalare i karaktär än de skånska graniterna. Thorbjörn, med ett gäng av Swecomed-arbetare, studerade ett tjugotal graniter, finska, portugisiska och kinesiska, men kom ändå fram till att den svenska, närproducerade var bättre, trots det högre priset.

En av hans senaste stenskapelser finns vid Borås Textile Fashion Center. En 110 meter lång och 11 meter bred "matta" med granit och gnejs, ljusgrått, mörkgrått och rött som bildar ett slags textilt mönster, påminnande om jacquardteknik. Miljön stod klar hösten 2013. Thorbjörn Andersson och medarbetare får allt fler uppdrag för campusmiljöer.

– Det är yttre miljöer som inte är hierarkiska rum, utan studentsociala platser ämnade för samtal mellan lärare och studenter, forskare och lärare. Nu har detta äntligen kommit till Sverige.

Att samhället bildas på torget, ekar av grekisk urdemokrati och är en viktig kraft i Thorbjörn Anderssons arbeten.

– Det offentliga rummet är en arena för demokrati och samhällskänsla. Ska man ha ett samhälle måste du konfrontera, prata och lösa saker tillsammans.

Just känslan av att viktiga platser tillhör medborgarna, att alla har tillträde, har gett några av den nya arkitekturens bästa verk, till exempel Operahuset i Oslo, ritat av Snøhetta, som bokstavligen tar emot människorna som kan gå omkring på huset som på ett berg mellan hav och himmel, en genialt enkel lösning med djupa demokratiska poänger.

Thorbjörns kollektiva syn bottnar i hans uppväxt i Lunds vänstervåg på sjuttioalet.

forts på s. 28

LÄS MER
THORBJÖRN ANDERSSONS
FEM FAVORITPROJEKT S.28-29

5 FAVORITER

THORBJÖRN ANDERSSON VÄLJER BLAND EGNA PROJEKT.

1. Hyllie torg i Malmö, invigt 2011. Ett golv av granithällar Tossene storlek 2 x 1 meter, totalt 12 000 kvm, en av de största sammanhängande granitytorna i landet. Hällarna ligger på en skelettjord med 28 st bokträd, 30 år gamla, planterade i slitsar.
2. S:t Sigfrid minneslund, Borås, invigd 2013. Murar i råkilad Bjärlövgranit, skulptur av Pål Svensson med ovanyta i polerad diabas.
3. Sjövikstorget, Årstadal, Stockholm, invigt 2009. Hela torget lutar 3% för att möta vattnet. Golv av två olika grå graniter, murar av flammad Bjärlöv.
4. Daniaparken, Malmö, invigd 2001. Rik naturstensanvändning i murar och ytor bland annat Hallandsgnejs, Bjärlöv, Näsinge.
5. Borås Textile fashion Center, invigt 2013. En matta i jacquardmönster av två sorters grå granit samt mellanlägg av Hallandsgnejs. Mattan är 110 meter lång och 10 meter bred.

”Livet är lite enklare. Jag behöver inte stå med mössan i hand längre.”

– Det var musik och litteratur överallt och det var självklart att man måste göra något som var större än sig själv. Utgångspunkten var att vi skulle förbättra världen. Det var ett rimligt mål, säger han, skrattar lite förläget, som man gör åt ungdomstiden, men med åren har den världsförbättrande visionen visat sig vara en central grund i hans arbeten. Efter funderingar på konstnärsbanan, valde han det tryggare yrket landskapsarkitekt, som var ett sätt att bidra till samhället och samtidigt få arbeta konstnärligt. Att arbeta med det offentliga och det gemensamma var ett slags konkret världsförbättring. ”Det gäller även idag. Att komma till en plats och se att folk gillar att vara där, det är min största tillfredsställelse.” Därför jobbar han mest med kommunala projekt, torg, parker och offentlig miljö.

Han utbildades på Sveriges Lantbruksuniversitet på Ultuna i Uppsala och på skolan i Alnarp, gick ut 1981. Det var en dyster tid för en ambitiös landskapsvalp. Torg var parkeringsplatser och parker var ytor i väntan på exploatering. Asfalt var baskvaliteten.

– När det skulle vara fint använde man betongplattor, i något enstaka fall kunde man få vissa inslag av granit eller skiffer.

Det var svårt att försörja sig. Thorbjörn hade studielån upp till öronen och kände att det inte var möjligt att stanna i Sverige. Han letade i tidningar och böcker efter platser med högre ambitionsnivå, hittade spännande projekt i Kalifornien, till exempel

konstnärsparet Christo och Jeanne-Claudes kända verk *Running fence*, ett draperi som under 14 dagar 1976 sträckte sig fyra mil över Kalifornien och ner i Stilla Havet. Thorbjörn reste till The Bay Area, ”jag flydde mer eller mindre”, och arbetade ett år på ett arkitektkontor i San Francisco. Amerikanerna har en starkare tradition av att vistas ute i städer. I Sverige är vi i naturen, går på promenader, åker skidor, men att vara ute i stadens landskap är en kort tradition här.

Thorbjörn kom också i kontakt med Land Art-rörelsen, de konstnärer som på 1960-talet hade ledsnat på de allt mer kommersiellt drivna gallerierna och istället arbetade konstnärligt direkt med landskapet. Konstnärer som Christo, Robert Smithson, Michael Heizer och andra betydde mycket för amerikansk landskapsarkitektur. Uppiggad av allt detta återvände Thorbjörn till Sverige, bara för att återigen stängas mot den betongbastanta byggbranschen. Men han hade nu upplevt andra verkligheter, sett vad som var möjligt och startade därför en tidskrift med tre kamrater, *Utblick Landskap*, som under åren 1984–2000 kom att bli en allt viktigare röst för den svenska landskapsarkitekturen.

– Det var en hobbyprodukt. Vi var 28–29 år gamla, fick inget betalt, men kunde ringa vem som helst, till exempel Slas eller Ivar Lo Johansson och be honom berätta om sin bok *Kungsgatan* och landsbygdsfamiljernas inflyttning till Stockholm.

På den tiden arbetade Thorbjörn på det stora kontoret VBB, Vattenbyggnadsbyrån, ”jag satt och beräknade svängradier för lastbilar” och ritade bland annat miljöer i Saudi-Arabien.

– Det var en överklig upplevelse, med kulturer som bara 20–30 år tidigare hade varit nomader. Nu byggde man ikapp 500 års samhällsutveckling under 50 år.

I dag, långt senare, är hundåren förbi. Han upplever en skördetid för sina idéer. Daniaparken gav andra jobb, nya uppdrag flödade in. Flera parker och torg är på gång, i Karlshamn, Söderköping, Borås, Boulognerskogen i Skövde. Han arbetar med Lunds tekniska högskola, Chalmers och Halmstad högskola.

– Ett fönster står öppet just nu och livet är lite enklare, jag behöver inte stå med mössan i hand längre. Men det gäller att behålla stinet och inte bli mossig.

Att lyssna på ny musik är ett sätt att hålla sig igång.

– Jag lyssnar inte längre på ungdomshjältarna utan på musik från i dag, nya saker som jag kan lära av.

Han har varit gästprofessor på flera utländska universitet, bland annat Harvard. I dag är han också föreläsare, skribent, ”jag skriver ofta fram projekten eftersom texten inte får den ritade linjens precision, som kan vara låsande” och adjungerad professor på sin gamla skola Ultuna. Han befinner sig i en position mitt mellan praktiskt arbete, lärarjobbens inspiration och akademiernas forskning.

Innan det är dags att gå avslutar Thorbjörn Andersson med sina tre krav på ett offentligt rum. Först en känsla av trygghet och säkerhet, det andra är komfort, ”du ska kunna kura under träd, kunna hitta skuggor, bekväma soffor”, det tredje är att det ska uppstå en upplevelse.

– Du ska vara med om något när du kommer till miljön. Inte nödvändigtvis spektakulärt, utan något subtilt som har att göra med historien, med berättelser, utblickar, skalan, platsens egenart.

– Jag gratulerar mina studenter till att få gå ut till en marknad som är så mycket bättre än förr och full av roliga jobb. ■